

ئىيزاپ نووسارى چيرىك ئىفسانەيىلىكەن بىلىمىدايان ... رەزا شوان

كىمىندا بووين، لى قوتابخانەى سىر تاپىدا دىمانخوئىند، لى كىتەبى خوئىندىلىق ۋە رەبى و لى كىتەبى خوئىندىلىق ۋە ئىنگىلىزىشدا، كىمىندا چىركەك كورتى ئىفسانەى خىشان تىدا بوون، چىز و خىشەكە زىرمان لى خوئىندىلىق ۋە ئى چىركەن ۋە رەبىگەرت. لى ۋە چىركەن كى لى يادىن (لى قىلىق ۋە رەبى، گورگ ۋە بىرخەلى، شىر ۋە مىشك، رەبى ۋە كىشەك، مەروول ۋە كولى، شوان ۋە گەزەلى رەبەكە، دوو مەروى ۋە كىشەك، كىشەك لادىيەك ۋە پاتىل شىركەك، ئاشەوان ۋە كەكەكە ۋە گەزەلى رەبى، شوانە درەزەكە ۋە گورگ، قەلىش ۋە رەبى، قازى ھەلىكەزە، رەبى كەكە بىاۋ، دوو ھاۋە ۋە ورچەك، كەروەشك ۋە كىشەك، كە بوونە ۋە مىشكان، تىتەلى ۋە بىبەلى، كە تر ۋە مەروول، مەسىيەكە بچەكە ۋە راۋەكە، ھەزەلى بىكەتى داى، قەلىش ۋە گەزە، چەقە ۋە قەلىش، ... تاد) لى ۋە كىتەبەن دا ناۋى چىركەك نووسەكەن نە نووسرا بوون، ئىمەش لى ۋە تەمەنە دا مەراقى ناۋى نووسەكەنەن نە بووين، ئى ۋە شىمان بى خەيا دا ناھات ۋە لى مەمەستاكەنەن نە پەرسى كە چەن (رەبى، لى قىلىق، گورگ، چەقە، قەلىش، كەشەك، كىشەك، شىر، ورچ، كەروەشك، بىرخەلى، ... تاد) ۋە كە مەرقە بى ھەموو زەمانەكە قەسەدەكەن، پەدەكەن، خەون دىبەن، يەرمەتى دامەو دەدەن، لى زەمانى يەكەرى دەگەن. ئىستە دىزانىن كە بىشەك لى ۋە چىركەك ئىفسانەيىلە لى نووسىنى (ئىزەپ — يەنە) ۋە بىشى زەرىشان لى نووسىنى نووسەرى بى ناۋەبانگى فەرنەسى (لاقەنتىن)، بىشەكەشەن چىركەكە فەلىكەرى ۋە ئىفسانەى كوردەمانە.

چىركەكە ئىفسانەى، جەركەك لى جەركەكە چىركەك، كە لى چىركەك ۋە لى ئەدەبى فەلىكەرى ھەموو گەلەندە ھەيە. زەربەى چىركەك ئىفسانەيىلەكەن بى زەمانى ئازە ۋە بەندە ۋە مەروو ۋە دار ۋە شە سەشتەيە ۋە نووسىۋەنەن. روودەۋەكەن چىركەك ئىفسانەيىلەكەن رەستەن ۋە ھەبەستەرون، گەزارشە ۋە دەشتەنى خەيە نووسەرانە. بەمەم لى رەستەدا لى خەدى رەفتەركەن ۋە روودە ۋە كەركەكەن مەقەۋە ئىلھامەن لى ۋە ۋە رەگەروون.

چیرکـنووسان بـ شـوازـکی ئـدـبی و هـونـری دایانـشتوون، و مـبـستی شاراوـیان بـ گوـگران و خوـنـران گـیاندوون. لـ ترسی دـسـا تـدارانی زـردار و ستـمـکاران، لـ ترسی و بـدکاران و ناپاکان و شـخـوازان. نـیانوـراوـ راستـوخـ و بـ راشکاو، رـخنـیان لـبـگرن و دژایـتیان بکـن. پـنـایان بـ قـسـی بـ توـکـ و پـلار و تـانـ و تـشـر و لـمـ و توانج گـرتن، بردوون، بـ زمانـی ئـاژـ و بـاـنـدـ رخنـکانیان دـربـیون و پـیامـکانیان گـیاندوون.

چیرکـی ئـفسانـیی بـ زـری جـقـنگی و هـمایین، ئـاژـکان کران بـ دـمامک بـ کـسانی هاوخوو و هاوخـسـت و هاوکـردـو، بـ نموونـ (گورگ بـ هاری و چاوچنـکی، جـقـقـ بـ نـوسنی و جـقـسی، رـوی بـ فـبازی و هـخـتـانـدن، شـر بـ زـرداری و قورخـردنی دـسـات، سـگ بـ بـئـمـکی، پـشـیلـ بـ سپـیی، مـ بـ گـلـکی داماو و بـدـسـات، مار بـ بـدکاری، گوـدرـژ بـ بـهـشی، هـبـ بـ ئازایی، تاد) بـام مـرج نییـ کـ ئـم خـسـتـجـقـنگی و هـمایانـ چـسـپاو و گشتی بن. هـنـدـ جار رـوی دـبـتـهـما و مژدـی خـرخوازی. کاتـ کـ مـرف بـ کارکـی خـر بـجت و گـشـینی و بـختـوـروـری بـ دوایدابـت، لـ کوردـواری دا، دـبـن (رـوی هاتوو بـ پیرتـو) واتـ بـختـوـریت و بـخت رووی تـکردوویت.

چیرکـی ئـفسانـیی و هـمایینـکان، بـ زـری بـ پـندک یا بـ نامـژگاریـک یا بـ رستـیـکی رـوشتی کـتاییدـکانیان دـت، بـام نووسـرانی ئـم چیرکـان، بـ زـری هـبـهـنجانـدنی مـبـستی چیرکـکانیان بـ خوـنـران بـجـهـشتوون، بـ نموونـ مـبـست لـم کورتـ چیرکـی ئـفسانـیانـدا، کـ لـو باوـدـدام هـر هـموومان خوـندوومانـتـو: لـ چیرکـی (گورگ و بـرخـلـ) دا مـبـستـکی (کـ زـر هات.. قـواـ بـتـا) لـ چیرکـی (شـر و مشک) دا مـبـستـکی (مـرج نییـ کـ بـهـزی و لـخـبایی بوونی مـرف، لـ تـنگانـ رزگاری بکات.. دـشـ کـسـکی بـچووک فریای بکـوت و رزگاری بکات کـ ئـو بـهـندی نـزانیوو) لـ چیرکـی (قـلـلـش و رـوی) دا مـبـستـکی (ناـبـت مـرف بـ زمانـی لووس و پـیاهـبـدان و بـ فشـکردنـو و ستایشی بـبـنـمای مـبـستدار فریوبخوات و تـبـکـوت و هـبـخـتـت و ئـوی هـیـتی لـ دـستی خـی بدات.. پـشیمانیشی بـسوود) لـ چیرکـی (قازی هـلـکـزـ) دا مـبـستـکی (چاونـزـ

و چا وچنډک و تـماحکار کـه تـربوونیان نییـه) لـه چیرـه کی (مـروولـه و کولـه) دا مـه بـسته کـه یـه (دـستی مـاندوو.. لـه سـر سـکی تـهـره) یا (گـر کار نـه کـه یـت.. ناخـه یـت. یا نـه وـه یـه لـه نـه مـه دا کار بـه بـه یـانی نـه کـات.. بـه یـانی بـه برـسته تی دـم نـه تـه و) لـه چیرـه کی (لـه قـلـق و رـه یـه) دا مـه بـسته کـه یـه (نـه وـه یـه فـه بـکـات.. فـه یـه لـه دـه کـه تـه) لـه چیرـه کی (شوان و گـز و نـه) و چیرـه کی (کـیژ و پـاتیلـه شیر کـه یـه) دا مـه بـسته تی نـه مـه دوو چیرـه کـه نـه وـه یـه (کـه سـه بـه خـه یـه.. نا بـه تـه بـه مـه).

لـه چیرـه کی (کـه تـر و مـروولـه) دا مـه بـسته کـه یـه (چـاک.. چـاک یـه لـه دوا یـه).. تـاد.

بـه مـه لـه چیرـه کی ریـالیزمی دا، نووسـه ر بـه بـه ترس و بـه راشکاوی گوزارشت لـه رای خـه یـه دـه کـات، رـه خـنـه دـه گـر تـه و پـه یـام و مـه بـسته کـه یـه ناشار تـه و و دـه یـگـه یـه نـه تـه.

نـمـوونـه یـه چیرـه کـه نـه فـسانـه یـه خـه یـا نـه مـه زـه کـان، چیرـه کـه کـانی فـه یـلـه سووفی هیندی (بـه یـد بـه) یـه کـه لـه ژـه ر ناوی (کلـه و دیمـن) دا نووسـه راوون.. هـه رو هـه چیرـه کـه کـانی چیرـه کـنوووس (هیز یـه دـه سـه یـه نـه) کـه هـه شـت سـه د سـه پـه ش زاینی چیرـه کـه کـانی نووسیون. و (نـه یـه نـه) شـه ش سـه د سـه پـه ش زاینی چیرـه کـه کـانی نووسیون. دووریش نییـه کـه نـه وانیـش لـه دـه می خـه کـیـه و هـه نـد لـه و چیرـه کـه کـانی و رـه گـرتووین. و بـه ناوی خـه یـا نـه و لـه فـه رـمـه کی نـه د بـه د نووسیویانن. چـه نـدین چیرـه کی نـه فـسانـه یـه خـه یـا نـه مـه زـه کـان، بـه سـه رـد مـه فـه رـه و نییـه کـان (میسـریـه کـه نـه کـان) دـه گـه نـه و. چیرـه کی (گـه لـگـامـش) یـه بـه ناوبانگی سـه مـه ریـه کـانیـش لـه دـه یـه دوورووباردا، نـمـوونـه یـه کی دـه رین و بـه ناوبانگی تـه، لـه چیرـه کـه نـه فـسانـه یـه خـه یـا نـه مـه زـه کـان.

بـه گـومان گـه لی کوردیشمان خـه و نی گـه نجینـه یـه کی پـه لـه دـه یـان چیرـه کی نـه فـسانـه یـه و خـه یـا نـه مـه زـه، بـه نـمـوونـه (پیر ژنی جادووباز و چـه رـخـو فـه لـه کـه یـه، تیتـه و بیلـه، گورگ و بـه رـخ لـه، لـه سـه ر بـه یـه سیمرخ، مریشک قونـد، چـل تووتی، نـه ژدیها و کـه نـه نازاکـه، گـه نـه تـه، کـه زـه یـن، رـه یـه گـه ر میـان و کـه سـتان، دـه ر بـه و تـه و رـه کـه یـه.. تـاد)

نـه فـسانـه و چیرـه کی نـه فـسانـه یـه خـه یـا نـه مـه زـه، لـه کولتووری هـه مـو و گـه لانی دنیا دا هـه یـه، بوونـه بـه بـه شـه کی نـه مـر لـه کـه لـه پووری میللی و فـه لـکلـه ری نـه تـه وایـه تی.. هـه نـد لـه چیرـه کـه نـه فـسانـه یـه کـان،

بوونډ بڼه ئېفسانې جیهانی و، هر ځای کې رښه نایه تیښه بڼه خپله د ځای ښوونکې ده.

چیرې کې ئېفسانې یېکان، پېن له پېندی جوان و له قسې نښتې و له نام ژگاری و له رښمایی بڼه سوود و له چاک خوازی و له وانې پېروړدې و له مېلې تې و له رښتاری راست و له بڼه های جوان و له نازای تې و پیاو تې و له سرچمې. پېن له رښخه و له توانجی سیاسی و تښه و له قسې بڼه توکې. پېردې له سر ستې مکاری و زرداری و چوسانېدنې و ناسا وایې و ناداد پېروړې و ناپاکې هڅې مېلې.

منډا ښان و ځای وړې کانیښ چټک و خښی و سوودې کی زېر له خوښندنې وای چیرې کې ئېفسانې یېکان وړدې گرن، هڅې تیښه د بزوښن و ځای بڼه چټک و له حزی ئېدې و هونې ریښه د کڼ و ناسې رښبیریښه فراوانتر د کڼ و فرهڼگې وښکښانې د وې مېنتر د کڼ. تا ئې مېلې ش تام و چټک و سوودی ئېم چیرې کې ئېفسانې یېانې کا نې بوونې تې و کاښ نېدنې. بېلې بڼه کی زېریان بوونې تې باب تې کتې کانی خوښندنې و له قوتابخانه بڼه تیښه کاند، له پېر گرامی خوښندنې زېر بې وې تاندا. چونکې چیرې هېکارې کی ئاسان و گرنګې فرهڼوون و پېروړدې کردنی منډا ښان.

بې سېدان له چیرې کې ئېفسانې یېانې، بې هېموو زمانې کانی گېلانی جیهان، بې زمانې کوردیش وې، بې شېوازې کی سووک و ئاسان و جوان، له پېرتووکې وښداری رښنگاو ښنگدا نووسراونې تې و چاپکراون و بڼه منډا ښانېان له پېرتووکخانه کاند پېرازاندوونې تې و. منډا ښان و ځای وړې کانیښ سوود و پېند له چیرې کاند وړدې گرن.

له ئېمېلې شدا بڼه کی زېری چیرې کنووسان و شاعیرانی ناسراوی منډا ښان له جیهاندا، چیرې کې شیعری ئېفسانې یې خپله نامېز بې منډا ښان د نووسن، چونکې خپله خپله گرنګې له خپله تې کانی قېناغې منډا یې. له شاعیرانی ناسراوی کوردیشمان کې بې جگې له نووسینې شاعر بې ځای وړې کان، کې مېلې کې له شاعیرانی کې چکردوومان و له شاعیرانی له ژبانېدای ئې مېلې شمان، چې نډین چیرې کې شیعری خپله نامېز و جېلې نګې جوانیان بې زمانې کی ئاسان و شیرین بې منډا ښانې کوردمان نووسیون. خوښدېران و هېوادارانې ئېدې بې منډا ښان ناوې کانیان د زانېن و ئاشنای هېنراو و چیرې کې کانیان.

چیرکی ئی فسانیی و خیا ئامزی گونجاو بی مندانی. ئی و
چیرکانان ک کورتن و بش وازکی ئاسان و سووک و بی
زمان کی ناسک و شیرین و روان و ت و پاراو دا ژراون،
ک وش و رستگانی ل ف رهنگی زمانی مندا ن و و رگیراون.
ل گ جیهانی خیا ئیشیاندا گونجاو بن. ک تایید کانیشیان
تراژیدی و ترسناک ن بن.

نووسری بی ناوبانگی ف ر نسی (جان دی لاف نتین: ۱۶۲۱ -
۱۶۹۵) ک ک نووس رکی جیهانی ناسراو، ل ماوی (۲۶)
سا دا، ل (۱۶۶۸-۱۶۹۴) ل دوانز پ رتووی چاپکراودا (۲۴۳)
چیر ک شیعی ئی و ج فنگی بی مندا ن نووسیون و
باوی کردوون ت و. لاف نتین ل جیهاندا بی (شای چیر ک شیعر و
م ت و ئ فسان) ناسراو. ز ل شاعیران و چیر کنووسانی
جیهانی ناسراو، سوودیان ل چیر ک کانی لاف نتین و رگرتوون و
ل س ر ش واز و ریچکی ئ و، چیر ک و چیر ک شیعیان
نووسیو، ل وان ش میری شاعیرانی ع ر ب (ئ حم د ش وقی) ک
ب چ ک کورد. زیاتر ل پ نجا چیر ک شیعی بی مندا ن
نووسیو. ش وقی خشی دان بی و دا د ن ت ک چیر ک کانی لاف نتین
کاری ت کردوون. ه رو ها شاعیری پ ن ندی (ئیگناس گراسیس) و
(ئیفان کریل ف) و (م کسیم گ رگی) رووسی.

ل شاعیر ن مر کانی کوردی خ شمان ک چیر ک شیعیان بی مندا ن
نووسیون و ل چیر ک کانی لاف نتین و ئ زوپ و و ریان گرتوون و
بی تام و چ ژکی کوردید و، بی چیر ک شیعر نووسیویان:

پیر م رد، فایق ب ک س، ه ژار موکریانی، کاک ی ف لاج.
(پیر م رد) دوو چیر ک شیعی جوانی بی مندا ن ه نیو ت و
(ر ی و و ک ک ش ر) و (ق ل ل با چ ک و با خ وان)، (فایق ب ک س)
چیر ک شیعی (دوو مراوی و ب ق ک)، (ه ژار موکریانی)
چیر ک شیعی (ک بوون و ی مشکان)، (کاک ی ف لاج) یش
چیر ک شیعی (گو در ژ ک ل ک و ی ش رد ا - یا ش ر ی ساخت
) . ب لای م و شانی (موحا ک م ی مام چ و و ن د ر) ی شاعیری
گ ور ی گ ل کامان (ع بدو ها گ ران) ک زادی بیری گ ران
خ ی تی، ل ئاستی چیر ک شیعی کانی لاف نتین، گ ر زیاتر
ن ب ت، هیچی ل وان ی ئ و ک متر نیی.

ئ م نووسر و شاعیر ن مران شمان: (ن جم دین م لا) و مام ستا
(ر مزی ق زاز) و مام ستا (ف ر یدوون ع لی ئ مین) و مام ستا
(عوم ر ع لی ئ مین)، ک م ک ل شاعیران و چیر کنووسانی
ئ م شمان. ئ م بوار یان ب س ر کردوون ت و و چ ن دین

چیرۆکی خـیاـئامـەز و ئـفسانـەییان بـە منداڵانی کوردمان نووسیوون.

لافـەنتین بـە داھـەنـەری چیرۆکـشـیعی ئـفسانـەیی دادـەنـرت. بـەـم لافـەنتین نایشـارـتـوو و دان بـوو دا دـەنـت، کـە چیرۆکـی ئـفسانـەییـکـانی (ئـیزـپ) ی یـەنـانی و (بـەیدبا) ی هیندی و (قـیدـری) لاتینی و چـەند چیرۆکـنـووسـکی تر، کاری تـکـردوون و سوودی زـری لـیان و رـگرتوون. گـەـلـەک لـە چیرۆکـکـانی لـەگـە چیرۆکـکـانی (ئـیزـپ) دا تـکـە بوون.

یان هـەندەک لـە چیرۆکـکـانی لافـەنتینیش دراوـنـتـە پا ئـیزـپ و بـە نووسینی ئـوو ی دـزانـن. لـە راستیدا، تا ئـمـەش لـە بواری نووسینی چیرۆکـشـیعی ئـفسانـەیی بـە منداڵان، هـەچ شاعیر و چیرۆکـنـووسـکـ لـە جیھاندا، نـەگـەشتوونـتـە ئاستی لافـەنتین. ئـوو ی کـە جیاوازی بـە چیرۆکـی ئـفسانـەییـکـانی لافـەنتین بـەخشیون، ئـوو یـە کـە چیرۆکـکـانی بـە شـوازیـکی ئـەدـبی و هونـەری هـەندە ناسک و شیرین و جوان داشتوون. کـە شـقـی جیاوازی و تایبەتمـەندیان پـەـو دیار. چیرۆکـکـانی لـە بـەر کورتی و ئاسانی و سوودی ئـەدـبی و پـروـرـدیـان. وریان گـەـوـاـون بـە سەر هـەموو زمانـکـانی جیھان و خراوـنـتـە پـرـگـرامـکـانی پـرتـوو کـەکانی خوـنـدنـوو بـە منداڵان. چـەـژ لـەـوـرـدەگـرن و بـە ئاسانیش لـە مـەستـەکانیان تـەدەگـەن.

ئـم پـەشـکیـم بـە پـوـست زانی بـە ئـوو ی بـە مـە سـەر باسی چیرۆکـنـووس ئـیزـپ. (ئـیزوپ: ۶۲۰ — ۵۶۴) پـەش زاینی

یـەنـان لـەـکـی شـارستـانی و وـلاتی فـەـلـەـسووفـکـان و بـیرمەندان و نووسـەـران و مـژوونـووس مـزنیـکـانی جیھان، وـکوو: سوکرات، ئـفلاتوون، ئـرستە، گالینەس، هـەمیرس، ئـرگیلەس، هـیردەت، سـفـەـکلیس، زـیـزفـەن، ئـیزپ، ئـسکەندەری گـەـور. وـلاتی گـەـلانی گریک و خواوـنـدەکانی هـەز و شـە و خـشـی و یستی و ئاشتی.

یـەنـانیـەکان لـە بواری ئـەدەبـا بەادەست بوون، سامانـەکی ئـەدەبی گـرنگیان بـە سـەرچـەم ئادەمیزاد بـەخشی. بـە ئاراستەیش منداڵانـیان گـەش و پـروـرـدە دـکردن و رایان دـەهـەنان و رەنمایان دـکردن، کـە پشت بـەخـیان بـەستن و پـرپـرسیاریـتی هـەبـگـرن.

سووربوون لـە سـەر ئـوو ی کـە فـەری ئازایـتی و دـلـەری و پا پـەوانی و

بەرگری لځخپان بکښ، له میانۍ راهۍ نانی جۍستۍ یی و دۍروونی و هۍشیۍوۍ. . بۍیۍ چیرک و هۍقایۍت و چیرکۍ ئفسانۍیدۍکانیان بۍ منداۍان بۍ هۍنانۍدیۍ ئو ئامانجانۍ بوون. ئیزۍپ کۍیۍ؟

ئیزۍپ، له سدۍی شۍشۍمی پۍش زاینی له (ئۍسینا) ی پایتۍختی یۍنان له دایکبووۍ.

ئۍسینا گۍورۍترین شاری جیهان نۍبوو، بۍام یۍکۍک بوو له ګرنگترین شارۍکان.

ئیزۍپ، فۍیلۍسووف و بلیمۍت و چیرۍکنووسۍکی یۍنانی بوو، بۍکو له جیهاندا بۍ باوک و بۍ پۍشۍنگی چیرۍکی ئفسانۍی دادۍنرۍت. . ئیزۍپ پیاوۍکی چاکساز و

باشۍخوازبوو. چیرۍکۍ ئفسانۍیدۍکانی بوونۍ سۍرچاوۍیۍکی ګرنگی سوود له وۍرګرتن بۍ ګوتارۍبۍژان و بۍ ګۍۍینی رۍۍوۍ هۍندۍ له قۍشۍکان و پیاوۍنی کۍنیسۍکان.

چیرۍکۍکانی ئیزۍپ بۍ ناوبانګترین چیرۍکۍ ئفسانۍیدۍکانی یۍنان و جیهان. کۍ ګۍورۍ و بچووک دۍیانخوۍننۍوۍ، خۍشی و پۍند و سوودۍکی زۍریان له وۍردۍګرن. چیرۍکۍکانی ئیزۍپ، درۍژۍدانۍ بۍ چیرۍک و هۍقایۍت و نۍزیلۍ کۍنۍکانی یۍنان. کۍ بۍ زمانی ئاژۍ و باۍندۍ و ګیانۍوۍرانی ترۍوۍ و تراون. . ئیزۍپ هۍندۍ جاریش له هاوشۍوۍی چیرۍکۍکانی نووسۍری بۍناوبانګی هیندی (بۍیدۍبا) ی نووسۍری چیرۍکۍکانی (کلیلۍ و دیمنۍ). کۍ بیرمۍندی فارسی (عۍبدوۍا کوۍی موقۍفع)

له فارسیۍوۍ وۍری ګۍۍاوۍ بۍ سۍر زمانی عۍرۍبی. . (عومۍر تۍفیق) ش له سالی (۱۹۷۰) دا، وۍرګۍۍاوۍ بۍ سۍر زمانی کوردیمان، (محۍمد سۍح ګۍۍالی) ش، وۍری ګۍۍاوۍ بۍ کوردی، له عۍرۍبیۍکۍی (عۍبدوۍا موقۍفع) وۍ وۍریان ګۍۍاوۍ. ژمارۍی چیرۍکۍ کۍکراوۍ و چاپکراوۍکانی ئیزۍپ، زیاتر له (۳۱۱) چیرۍکن. کۍمۍۍۍی یۍکۍمی چیرۍکۍکانی له سالی (۳۰۰) ی پۍش زاینی، بۍ یۍکۍمین جار له پۍرتووکۍکدا، له ژۍر ناوی (ئۍفسانۍکانی ئیزۍپ) دا، نووسران و خرانۍ بۍردۍستی هۍګرانی خوۍندنۍوۍی چیرۍک. . کۍوتنۍ سۍر زاری ګۍورۍ و منداۍانی یۍنان و دۍرۍوۍی یۍنان دا، له کاتۍدا چاپ نۍبوو بۍ دۍست روونووس و کۍپیان دۍکرد.

چیرۍکی ئۍفسانۍی، بۍوۍ ناسراوۍ کۍ کورت و ئاسانۍ. . بۍ چیرۍکی (ئۍلګۍریا) ش ناودۍبرۍت، واتۍ چیرۍکی جۍقۍنگی، کۍ بۍ زۍری بۍ ناوی ئاژۍ و باۍندۍوۍ و تراون.

چیرۍکۍکۍ ئۍفسانۍیدۍکانی ئیزۍپ، ګوزارشت له ململانۍ و زۍرانبازی

لڼ نځوان دوو دژکار يا دوو څسځتي جياوازي مرځف دځن، ملمانڼ لڼ نځوان: دځسځاتدار و گځلدا، زځردار و زځرلځکراودا، زځيرځکي و گځمځييدا، راستي و درځدا، سځرکځوتن و بځزيندا، بردنځو و دځاندندا، چاکځخوازي و خراپځخوازيدا، ځځاگري و ملکځچيدا، گځشيني و رځشيندا، هځوا و بځ ټومځديدا، دځسځزي و ناپاکيدا، ... تاد.

بځشځکيش لڼ چيرځکځ ټځفسانځيځکاني ټيزځپ لڼ داناني ځي نين و دراونځتځ پاځي.

هځر وځکوو چځن، بځ دځيان چيرځک و نوکځي ځش دراونځتځ پاځ (مځلا مځزبورځ)

و (خاځ رځجځب) و (ټځحځي کځځنوو) و (لالځ سځرحځد) و (ټځحځل) وځ.

چځند را و قسځ و بځچوونځکي جياواز دځربارځي کځسايځتي ټيزځپ و چيرځکځکاني هځن. کځمځځي يځکځمي توځژځران، ټيزځپ بځ کځسايځتييځکي راست نازانن، بځ کځسايځتييځکي ټځفسانځي دروستکراو دځزانن، کځ کځمځځکي زځر لڼ چيرځکي ټځفسانځي يځنانيان داونځتځ پاځي. چيرځک داندځپاځيش، تځنها لڼ ناو يځنانييځکاندا نځبووځ، بځځکو لڼ نځو گځلاني تريشدا هځبووځ، بځ نمونځ: عځرځبځکان (عځنتځر کوي شځداد) بځو شځوي کځ عځرځبځکان باسي دځکځن، کځ کردوويانځ بځ پاځوانځکي شځکځري نځبځز، بځ دځيان چيرځکي ټازايځتيان داوځتځ پاځي. بځځام لڼ راستيدا، عځنتځر کځسايځتييځکي راست نييځ و ټځفسانځييځ. (رځستځمي زاځ) ځش کځ ټځمځي کورد و فارس کردوومانځ بځ پاځوانځکي لڼ توانا بځدر، کځسايځتييځکي ټځفسانځييځ. (دځکيشځت) کځسايځتييځکي ټځفسانځييځ.

کځمځځي دووځمي توځژځران، ټيزځپ بځ کځسايځتييځکي (نيوچځ ټځفسانځييځ) دځزانن، کځ بځ سځدان چيرځکي ځشي ټځفسانځييځ داناوځ، کځچي هځر ټځم کځمځځي يځپځيان وايځ کځ راستځ ټځو چيرځکاني لڼ نووسيني ټيزځپ ځي تي. کځواتځ ټځم بځچوونځيان ټځو دځسځلمځنت، کځ ټيزځپ کځسايځتييځکي راست بووځ نځک نيوچځ ټځفسانځييځ.

کځمځځي سځيځمي توځژځران، لڼ سځرووي هځمووشيانځو مځژوونووسي يځناني (هځيرځدت: ٤٨٤ - ٤٢٥) ي پځش زايځني، کځ بځ باوکی مځژوو ناودځبرځت. ټيزځپ

بځ کځسايځتييځکي راستي دځزانځت، رځتي دځکاتځو کځ کځسايځتييځکي ټځفسانځييځ بځت.

هځندځ لڼ ناوداراني يځنانيش لڼ نووسينځکانياندا، ناوي

ئیز پیان هـناون و جـخت لـ راستی کـسایـتی ئیز پ دـکـنـو،
لـوانـش (ئـفلاتـوون، ئـرستـ، ئـرشـقان، ئـکسیـقان). لـ
پـرتووکـکی کـنیشدا، کـ لـ سـدی یـکـمی دوا ی زاینی دـرکراو،
دـربارـی (ژیانی ئیز پ) باس لـو دـکات کـ ئیز پ
کـسایـتی کی راستی بوو.

مـژووش ئـو مان بـ دـگـگـتـو کـ ئیز پ کـیلـیک بوو. لـگـگـ
دوو کـیلـی تردا بردوویانن بـ بازار ی فرـشتنی کـیلـکان بـ
فرـشتنیان. پیاوکی کـیلـک بـ ناوی (کزانسـس) دـچـت بـ ئـو
بازا بـ کـینی کـیلـیک. چاوی بـ ئیز پ و بـ دوو کـیلـک ی
تر کـوت. لـ دوو کـیلـک ی پرسـی.

کزانسـس: ئـو دـتوانن چی بکـن؟
دوو کـیلـک: گـورـمان، ئـمـ دـتوانین هـموو شـک
بکـین.

کزانسـس (هـمان پرسـیاریشی لـ ئیز پ کرد): ئـی تـ
دـتوانیت چی بکـیت؟

ئیز پ: گـورـم، من ناتوانم هیچ شـک بکـم.
کزانسـس (بـ سـرسوـمانـو): بـ چی ناتوانیت هیچ شـک
بکـیت؟!

ئیز پ: گـورـم، هـردوو هاوـکـم، هیچ شـکیان نـهـشتـو
کـ من بیکـم.

کزانسـس (سـرسامی زیرکـی بوو): باش گـر ئـستا داوای
چـند پارـیان کرد، بیانـم و بتکـم، دـبیت بـ پیاوکی
باش و دـستپاک؟

ئیز پ: گـورـم تـ بکـیت یا نـمکـیت، من هـر بـ پیاوباشی و
دـستپاک دـمـنـمـو.

کزانسـس (زیاتر بـ وـامـکـی ئیز پ سـرسام دـبـت و لـی
دـپرست): ئـستا بـ راستی پـم بـ، هـو ی راکردن نادـبـت؟
ئیز پ: گـورـم، بـ درـزایی ژیانـت، ئـوت بیستوو کـ
باـندـیک لـ ناو قـفـزدا بـت و هـو ی راکردن نـدات؟ یا
ئـگـر نیازی واشی هـبـت، خاوندکـی لـ نیازکـی ئاگادار
بکاتـو؟

کزانسـس (هـند ی تر بـم وـامـی سـرسام بوو): من دـترسم بـ
هـموو شوـنـک بـجیت، خـکی گـاـتـ بـ رووخسار و بـ بـژن
و باـی ناقـات بکـن.

ئیز پ: گـورـم، پـویستـ فـیلـسووف، مرـف بـ بـژن و باـی
هـنـسـنگـنـت،
بـکو بـ هـشی.

کزانسس بای د رکوت ک ئیزپ ک سکی دانا و بلیم ت و
دانا م ن ت . ب ی ی کسر ک ی . دوا یی گ ور ی کی تر ب ناوی
(یادم ن) و ، ئیز پی ل کزانسس ک ی . ل ب ر زیر کی و
چیر ک ف ل س فید خ ش کانی . یادم ن ، ئیز پی ئازاد کرد .

ئیزپ ز ر ح زی ل گ شت و گ ان بوو ، چ ندین شار و و اتان
گ . ل دوا ییدا ل ک شکی شای (لیدیا) ل شاری (سار س) ی
پایتختی ولاتی لیدیا دا مای و . و اتی لیدیا هاوسنوور بوو
ل گ و ولاتی ی نان دا ، ل دوا ی چ ند سا ک تور ک
عوسمانی کان ، ل ئاسیای بچووک و هاتن و و اتی لیدیایان
داگیر کرد و ل ی نیش ت ج بوون و ناوی تورکیایان ل نا . وات ئ و ی
ئ ستا پی د ن تورکیا ، لیدیای داگیرکراو . ئیزپ و کوو
چیر کخوان ک ل ک شکی شایانی لیدیا دا مای و . شای
لیدیا س رسامی زیر کی و چیر ک خ ش کانی بوو ، ر زی
ل د گرت . نووس ر کیشی ب ترخان کرد ، ک چیر ک کانی
بنووس ت و ، ب ئ و ی ل یاد ن چن و .

(بل تکی) د ت : " ئیزپ ئ ندام کی ئ و شان د بوو ، ک
شای لیدیا ب کار کی خ رخوازی ناردی ب شاری (دلفای) .
ب م ئیزپ ل و دا ، ل سا ی (۶۵۴) ی پ ش زاینی د کوژ ر ت .
د ربار ی کوشتن ک ی ئیزپ . دوو گ ان و ی جیاواز ه ن
ب پویستی نازانم ک باسی ئ و دوو گ ان و ی بک ی ن .
گ ر ئ و را و ب چوونانی س ر و ، د ربار ی ک سایی تی ئیزپ
راستین یا نا استین . ب م چیر ک کانی ئیزپ راستن و ل ب ر
د ستمانن ، ک م ژوو بای پاراستووین .

ب ش ه ر ز ری چیر ک کانی ئیزپ ، و ریان گ ان ب س ر ز ر ب ی
زمان کانی گ لانی جیهان . ب ش کیان بوون ب ب ت کانی
پرتووکی خو نندن و ل قوتابخانه بن د تی کاند . ک ل رووی
ئ د بی و پ ر و ر د ی و گونجا و ب سوون ب مندا ن .

شاعیران و چیر ک نووسان و شان نووسانی ک ن و نو و د ره ن رانی
کورت فیلمی کارت ن ب مندا ن ، سوودیان ل چیر ک
ئ فسان یی کانی ئیزپ و رگرتوون . ب ک م ک د ستکاری و ،
دووبار ب چیر ک و ه نراو یا ب چیر ک ه نراو دایان
رشتوون ت و . ه ن د ل و نووس ر و شاعیران ، خ یان ب
خا و نی ئ و چیر ک د ستکاریکراوانی ئیزپ د زانن . ل وان ش
شاعیری ناسراوی ی نانی (بابیر س) ک ز ر ب ی چیر ک کانی
ئیزپ ، ب چیر ک ه نراو ، دا شتوون و ب زادی بیر خ ی
د زان ت . نووس ر کی رمانیش ک ناوی (ئ فیان س) ، ل
س د کانی نا و استدا ، ک م ک ل چیر ک کانی ئیزپ

دستکاری کردوون و بـ چیرکی خئی دزاننـتـ.. کـمـمـکی تر لـ چیرکـکانی ئیزپ، بـ ناوی نووسـران (ماری دی فرانس) و (جان دی لافـنتین) و بـاوبوونـتـو. (ولیم کاکستن) یش، بـشـکی زری لـ چیرکـکانی ئیزپی وـرگـاـون بـ سـر زمانی ئینگلیزی. (ئحمـد شـوقی) ش، چـند چیرکـکی ئیزپ و لافـتینی، بـ چیرکـهـنـراو داـشتوون.. باسی ئوـشمان کرد، کـ هـند لـ شاعیرانی کوردیشمان، چـند چیرکـکی (ئیزپ) و (لافـنتین) یان، لـ شـوازی چیرکـهـنـراو داـشتوون.

ئووی ئمـمـبـستمان و بـلامانـوـگرنگ و دمانـوت ئماژـی بـبدین، ئویـ

کـ لـ ئمـمـدا، چیرکـ ئفسانـیـکانی ئیزپ و لافـنتین، بـ منداـان گونجاون.

بـند و وانـی پـروـردی باش و بـسوودیان تـدان.. چیرکـکانی ئیزپ و لافـتین بوونـ بـ سامانـکی ئدبی بـ منداـان. بوونـ بـ سـرچاوـیـکی گـرنگ و بـ ئیلهام بـخش، بـ بـشـکی زـر لـ چیرکـنووسان و شاعیرانی بواری ئدبی منداـان.

ئوـم بـرچاوـوت، کـ نووسـر و وـرگـکی ناسراوی کورد، دکتـر (عزیز گـردی) پـرتووکـکی بـ ناوی (چیرکـکانی ئیزپ) چاپکردوو.. من تا ئـستا ئـم پـرتووکـم نـدیو. گـر بـمدیتایـ، بـگومان وـکوو سـرچاوـیـک، ئـم نووسیـمـ دـوـمـنـتر دـکرد.

(*) بـ نووسینی ئـم بابـتـ، سوودم لـ چـند سایتـکی عـرـبی و نـرویجی وـرگرتوو. رـزا شوان
نـرویج: ۲۰۱۹